

ОНИЩЕНКО

Анастасія,
аспірантка

Національної наукової сільськогосподарської
бібліотеки НААН
(м. Київ)

asyakinofoto@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3515-5777>

Researcher ID: ААК-1786-2021

**НАУКОВО-ОРГАНІЗАЦІЙНА ТА ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ
ПРОФЕСОРА ІРИНАРХА ЩОГОЛЕВА (1919–1929)**

У статті відтворено основні напрями науково-організаційної та освітянської діяльності професора І. Щоголева. Досліджено творчий внесок ученого в розбудову вищих навчальних закладів – Київського політехнічного інституту та Київського сільськогосподарського інституту, окремих факультетів та гуртків. Результати дослідження свідчать, що професор І. Щоголів, займаючись безпосередньо викладацькою та адміністративною працею, проявив себе організатором нової вищої аграрної школи, ініціатором запровадження новітніх розробок в навчальному процесі, талановитим ентомологом, популяризатором сільськогосподарських знань тощо. Поглиблено й доповнено біографічні відомості, пов'язані з активною педагогічною діяльністю та видавничою працею в часописі «Записки Київського Сільсько-Господарського Інституту». Джерельна база дослідження охоплює широке коло опублікованих і неопублікованих матеріалів, її основу складають раніше недоступні архівні документи та наукові праці вченого. Цінність матеріалів, зібраних і узагальнених в історичній розвідці, полягає, насамперед, у тому, що вони фактично вперше оприлюднюють відомості про здобутки вченого на педагогічній ниві.

Ключові слова: *Іринарх Михайлович Щоголів, Київський політехнічний інститут, Київський сільськогосподарський інститут, агрономічний факультет, Агрономічний гурток.*

SCIENTIFIC-ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL ACTIVITIES OF PROFESSOR IRYNARKH SHCHOGOLIV (1919–1929)

The article attempts to reproduce the main directions of scientific, organizational and educational activities of Professor I. Shchogoliv. The scientist's creative contribution to the development of higher educational institutions – Kyiv Polytechnic Institute and Kyiv Agricultural Institute, individual faculties and clubs has been studied. The results of the study show that Professor I. Shchogoliv, directly teaching and administrative work, proved to be the organizer of a new higher agricultural school, the initiator of the introduction of new developments in the educational process, a talented entomologist, popularizer of agricultural knowledge etc. The researcher has deepened and supplemented biographical information related to active pedagogical activity and publishing work in the journal «Notes of the Kyiv Agricultural Institute». The source base of the study covers a wide range of published and unpublished materials. It is based on archival documents and scientific works of the scientist. The value of the materials collected and generalized in historical research lies, first, in the fact that they actually for the first time publish information about the achievements of the scientist in the pedagogical field.

Key words: *Irynarh M. Shchogoliv, Kyiv Polytechnic Institute, Kyiv Agricultural Institute, Faculty of Agronomy, Agronomic Circle.*

Історія вищих навчальних закладів України є цікавим джерелом вивчення життєпису видатних постатей, які стояли у витоків їх становлення. На жаль, інколи імена губляться у вирії століть. В українській історіографії педагогічний аспект наукового доробку знаного вченого-ентомолога, організатора сільськогосподарської науки й освіти Іринарха Михайловича Щоголева (1873–1943) переважно обмежується згадками у біографії про те, що він обіймав посаду декана або професора агрономічного факультету Київського сільськогосподарського інституту [9–10]. Фрагментарні відомості про науково-освітню діяльність ученого спонукали до заповнення цієї прогалини, чим і зумовила актуальність історичної розвідки.

Мета дослідження полягає у здійсненні історико-наукового аналізу педагогічної спадщини професора Іринарха Щоголева задля розбудови української вищої аграрної освіти й науки.

Методологія розвідки ґрунтується на загальнонаукових принципах історичного пізнання: історизмі, об'єктивності, системності, комплексності,

науковості, багатофакторності та всебічності. Важливого значення набули загальнонаукові методи (аналіз, синтез, узагальнення), міждисциплінарні (статистичний, бібліографічний), власне історичні (проблемно-хронологічний, описовий, історико-системний, порівняльно-історичний, періодизації, персоналізації) та джерелознавчого та архівознавчого аналізу.

Іринарх Михайлович Щоголів народився 28 листопада 1873 р. у с. Петриківка Новомосковського повіту Катеринославської округи. Випускник природничого відділу фізико-математичного факультету Імператорського Московського університету (1901) та сільськогосподарського відділення Київського політехнічного інституту Олександра II (1912). Після закінчення закладів вищої освіти, отримав фах агронома-ентомолога зі спеціалізацією «сільськогосподарська ентомологія» [11, с. 244]. Закінчивши навчання, відгукнувся на запрошення Таврійської губернської управи обійняти посаду помічника губернського ентомолога, впроваджену до штату Природничо-історичного музею Таврійського губернського земства. Досить швидко здобув поважний авторитет у фаховому середовищі як учений-ентомолог.

Народне Міністерство земельних справ Директорії УНР приділяло значну увагу питанням розвитку аграрної освіти. При відділі сільськогосподарської освіти була створена Комісія із забезпечення сільськогосподарських шкіл підручниками. На її засіданні 25 січня 1919 р. розглядали питання про потребу залучення фахівців до перегляду і складання навчальної літератури. Як наслідок, підручник із зоології доручили розробляти І. Щоголеву [14].

Суперечливі соціально-політичні та складні економічні зміни в часи Української революції (1917–1921) суттєво вплинули на перебіг науково-педагогічної діяльності Київського політехнічного інституту, заснованого в 1898 р. Наприкінці 1920 р. заклад перебував у жахливому занепаді. Згідно з наказом Ч. 184 Комісії з управління вищими школами м. Києва від 8 листопада 1920 р. КПІ припиняв своє функціонування у старому складі через незадовільний стан його науково-педагогічної і господарчої діяльності та не відповідність до вимог сучасного життя. Як наслідок, був відсторонений увесь

особовий склад, а «всі катедри, а також навчительські і службові штатні посади об'являються вакантними» [4, с. VI]. Для організації нового навчального процесу була призначена Організаційна рада. Випускник КПІ І. Щоголів активно долучився до розбудови Alma Mater. З 8 листопада 1920 р. призначений членом Організаційної ради та її секретарем відповідно до наказу Київського губернського комітету професійно-технічної освіти № 1641 від 3 лютого 1921 р. [13, арк. 8 зв.]. Крім нього, до складу увійшли: О. Артем'євський, В. Бобров, С. Веселовський, О. Гольдман, А. Качаловський, О. Котельников, Є. Касяненко, М. Котов, І. Ладиженський, П. Лавренюк, В. Обремський, В. Огієвський, В. Плотников, Ф. Садовський, К. Сімінський, К. Тараненко, В. Татарінов, П. Тутковський, А. Тананаєв та О. Яната. До її завдань належали: 1) обрання терміном на 1 рік ректора, секретаря, деканів, секретарів факультетів (механічного, інженерного, хімічного, агрономічного, електротехнічного), яких затверджувало Управління вищими школами; 2) розроблення навчальних планів і організаційних питань щодо науково-навчального і господарського устрою КПІ; 3) обрання професорсько-викладацького складу факультетів; 4) укомплектування службового і технічного персоналу.

Перше засідання Організаційної ради відбулося 10 листопада 1920 р. у механічній лабораторії КПІ, останнє скликано 22 березня 1921 р. [4, с. VI]. За цей час жодних змін у її складі не спостерігалось. Однак виокремилася група активістів з професорсько-викладацького складу та студентства, які фактично і займалися відбудовою та реформуванням. Тимчасове правління КПІ очолив професор С. Веселовський. Перед розгортанням реорганізаційних робіт працювала низка комісій у трьох напрямках: навчальному, науковому та господарському. Вони ретельно вивчили стан справ і дійшли невтішних висновків. Серед них: відсутність обліку студентів, нерегулярність навчання, дореволюційні навчальні програми, нестача аудиторій, незадовільний стан приміщень, брак найнеобхідніших побутових умов тощо. Наприклад, за відсутності опалювальних приміщень професори проводили навчання на

приватних квартирах, а канцелярію інституту було перенесено до помешкання діловода. Увага зосереджувалася на прискорених випусках студентів. Навчальною комісією було встановлено, що у жовтні–листопаді 1920 р. нараховувалося 249 студентів (таблиці 1–2), але кількість випускників – мізерна.

Таблиця 1

Відомості про студентів Київського політехнічного інституту станом на 1 жовтня 1920 р.*

Факультет	Кількість студентів	Відсоток успішності	Кількість випускників
Інженерний	74	32%	
Хімічний	46	100%	1
Механічний	85	61,5%	
Агрономічний	44	100%	
Всього	249		

*Складено за: Бобров В. Ф. Три роки революційно-творчої роботи. *Київський політехнічний і Київський сільсько-господарський інститути. XXV років 1898–1923: ювілейний збірник*. К.: Київ-Друк, 1924. С. VII.

Таблиця 2

Відомості про студентів Київського політехнічного інституту станом на 1 листопада 1920 р.*

Факультет	Кількість студентів	Відсоток успішності	Кількість випускників
Інженерний	76	40,4%	1
Хімічний	52	96,4%	
Механічний	81	53,5%	
Агрономічний	39	55,3%	1
Всього	248		

*Складено за: Бобров В. Ф. Три роки революційно-творчої роботи. *Київський політехнічний і Київський сільсько-господарський інститути. XXV років 1898–1923: ювілейний збірник*. К.: Київ-Друк, 1924. С. VII.

Організаційній раді довелося докласти чималих зусиль для упорядкування навчальної частини. За рік роботи вдалося ретельно переглянути старі навчальні плани, відкоригувати їх та розробити нові для всіх курсів. До

професорсько-викладацького складу запросили чимало відомих фахівців з великим практичним досвідом. Розпочато працю над переведенням навчання з приватних квартир викладачів до будівель інституту. Гіршим залишався стан справ у господарській частині. Було вжито низку заходів щодо поліпшення матеріально-технічної бази КПІ. Однак обмежені фінансові ресурси не дозволили повною мірою упорядкувати цей сегмент, а він потребував цілковитої реорганізації. Згідно з актом господарської комісії від 12 грудня 1921 р. щодо передачі справ ректору КПІ В. Боброву зауважувалося, що всі інститутські будівлі вимагали ремонту, не працювала каналізація через нестачу води, потерпало водопостачання, бракувало палива, незадовільний санітарний стан, застаріле протипожежне устаткування і відсутність будь-якої матеріальної звітності.

Комісія з наукової діяльності констатувала, що незважаючи на скрутні часи, частина професорсько-викладацького складу продовжувала виконувати науково-дослідну роботу в спеціальних лабораторіях при температурі біля 0° і нижче, готувала до друку наукові праці і здійснювала дослідження, не маючи нових відомостей про закордонні відкриття, не користуючись навіть бібліотекою, бо остання не працювала. З неї було розкрадено книги, понад 6 тис. примірників знаходилися на квартирах деяких професорів.

Слід зазначити, що народний комісар освіти УСРР Г. Гринько під час відвідування КПІ у березні 1921 р. схвально оцінив пророблену роботу. Тимчасові інститутські органи правління з поставленим завданням впоралися. Організаційну раду розпустили. Призначили нове правління КПІ на чолі з ректором професора М. Кухаренком. Вже навесні 1921 р. відбулася перша за радянської доби вступна компанія до інституту. На перший курс було прийнято 870 студентів: на інженерний факультет – 184, механічний – 162, хімічний – 166, електроенергетичний – 164, агрономічний – 194.

Підкреслимо, що події Української революції 1917–1921 рр. засвідчили згуртованість наукових сил заради спільної мети – відновлення зруйнованої війнами і революціями вищої аграрної освіти. Таким чином, напівзруйнований

навчальний заклад постав з руїн і став однією з найпотужніших вищих шкіл, що не мав аналогів на теренах СРСР. Зауважимо, що на цьому співпраця І. Щоголева і КПІ не припинилася, а навпаки – посилилася уже на педагогічній ниві.

Радянська влада на початку 20-х рр. ХХ ст. взялася за відбудову вітчизняної сільськогосподарської освіти. Її реформа полягала у цілковитій зміні суто теоретичного підходу викладацької справи на теоретично-практичні засади: «старий університетський метод давав дипломованих вчених агрономів, які абсолютно непристосовані до праці» [7, с. 214]. Агрономічний факультет КПІ, реорганізований у 1918 р. з сільськогосподарського відділення, активно долучився до формування нового освітнього простору, де «кожен, хто закінчує Інститут, негайно пішов на працю по с.-г. й допомагав би селянству в організації його господарства, а також – в державних культгоспах провадив би відповідну своїй освіті роботу» [7, с. 214]. Серед першочергових ініціатив – залучення кращих випускників до педагогічної роботи. Серед запрошених був вчений-агроном І. Щоголів, який уже на той час зарекомендував себе висококваліфікованим фахівцем, мав практичний науково-організаційний досвід і брав активну участь у розбудові Alma Mater у складний період її діяльності.

Встановлено, що наказом КПІ ч. 13 від 1 квітня 1921 р. І. Щоголів обраний доцентом сільськогосподарської ентомології агрономічного факультету. Він також виконував обов'язки секретаря факультетської комісії, помічника декана, декана, секретаря бюро КПІ, а з організацією Правління – був і його секретарем. Згідно з наказом Ч. 151 за 1922 р. став і членом тарифно-нормативного бюро КПІ [13, арк. 8 зв.].

Навесні 1921 р. агрономічний факультет КПІ повноцінно запрацював. Як зазначалося вище, на ньому здобували освіту 194 студенти. По завершенню навчального 1921–1922 р. 75 осіб стали випускниками агрономічного факультету. Якщо за царської доби 89 % студентства становили вихідці з духовенства, дворян, купців, урядовців, міщан і почесних містян, то починаючи з 1921 р. понад 85 % – селяни і робітники. Відмінною рисою було те, що вони

прийшли не лише за дипломами, а за знаннями і потребували опанувати науку в найкоротші терміни й навчитися організовувати як малі селянські господарства, так і великі – державного зразка задля втілення загальнодержавної програми розвитку й покращення сільського господарства.

Організація навчального процесу на вимогу часу потребувала пошуку нових методів навчання студентів із зосередженням на практичній складовій. Запроваджувалися семінари, що дозволяли теорію підкріпляти ілюстративним лабораторним матеріалом, а навесні ставити досліди на великих полях – експериментальних ділянках, де кожен студент під керівництвом професорів і викладачів продовжував свою навчально-практичну працю [7]. Такий підхід значно спрощував засвоєння нових знань у короткий термін і ознайомлював з організаційними методами та методиками ведення сільського господарства. Отже, на початковому етапі своєї діяльності І. Щоголів консолідував зусилля очолюваного ним підрозділу щодо невпинної апробації різноманітних освітніх програм, пропагування нових методів навчання і надання відповідних вказівок стосовно запровадження того чи іншого аспекту викладацької роботи. Більша частина професорсько-викладацького складу йшла на зустріч нововведенням навіть за умов відсутності відповідних допоміжних навчальних закладів, літератури тощо.

Спочатку у розпорядженні агрономічного факультету було біля 30 десятин землі, троє коней і один віл. Цього було замало. Після багатьох клопотань, за сприяння Головпрофосвіти, вдалося отримати ще 60 десятин та об'єднати їх з машино-дослідною станцією в одне господарство. Пізніше передали ще 430 десятин землі біля м. Бориспіль. За програмою націоналізації до факультету перейшов і Верховинський комбінат з агрономічною школою. І коли, здавалося б, покращилася технічна база навчального процесу, на заводі стало матеріальне становище для утримання всього комплексу. У пошуку фінансів декан І. Щоголів залучив до співпраці Цукротрест на чолі з І. Радченком, який був зацікавлений у зразковій підготовці агрономів-організаторів. Цукротрест передав агрономічному факультету Андрушківську цукроварню з маєтками для

влаштування навчально-допоміжної установи і проходження практики студентів усіх курсів. За таких умов студенти мали змогу навчитися вирощувати сировину та її переробляти. До того ж, землі цієї цукроварні безпосередньо були пов'язані з ділянками Верховинського комбінату з млинами, садками, рибницькими ставками тощо. Все разом становило чудове підґрунтя для підготовки майбутніх агрономів-практиків.

Фінансування здійснювалося таким чином: отриманий цукор інститут продавав по середній собівартості Цукротресту, а виручені кошти йшли авансом на інститутські рахунки. Отже, Цукротрест не витрачав коштів на утримання, посівну компанію тощо. Його зацікавленість у подібній співпраці полягала в тому, що: по-перше, замість великої кількості мало обізнаних з практичною роботою агрономів, більшість з яких йшла на працю до Цукротресту і там вже доповнювала свої знання на помилках, а відтак і зайвих витратах для господарства, матиме фахівців, здатних негайно стати до роботи і сумлінно виконувати свої обов'язки; по-друге, передбачалося, що цукроварня і великий маєток стануть зразковим господарством для решти зацікавлених, а розробленням господарювання буде займатися колектив з видатніших вчених-педагогів вищої школи та знаних агрономів із різних галузей; по-третє, за часів Української революції спостерігалось значне скорочення приросту молоді худоби, а Цукротрест був одним із найбільших споживачів живого інвентарю, то ж створення у зразковому господарстві кінського заводу і молочної ферми дозволило б фахово готувати ще і зоотехніків.

Напрацювавши потужну матеріально-технічну базу і зосередивши провідні наукові кадри, І. Щоголів виступив одним з ініціаторів відокремлення факультету в спеціалізований інститут. Він зауважував: «Ставиться завдання утворити Вищу С.-Г. Школу, збудовану на виробничих принципах зв'язку з життям для виховання агрономів-організаторів» [15, с. 218]. Постановою Президії Головпрофосвіти від 11 вересня 1922 р. та відомчими наказами ч.ч. 814, 816, 817 сільськогосподарський факультет КПІ реорганізований з 1 вересня 1922 р. в Київський сільськогосподарський інститут ім.

Х. Раковського (далі – КСГІ) з чотирма відділами: зоотехнічним, економічним, сільськогосподарського машинознавства і хліборобським. Робітничо-селянський факультет (Робфак) КПІ у повному складі також перейшов до КСГІ. До відокремлення від КПІ новостворена установа мала тимчасово спільні з ним адміністративно-господарчий і рахунково-фінансовий відділи, але здійснювала окремо звітність і діловодство. Фінансове забезпечення і директиви КСГІ отримував безпосередньо від відділу сільськогосподарської освіти НКО [8].

Ректором КСГІ до цілковитої реорганізації призначено діючого очільника КПІ В. Боброва, його заступником – І. Касяненко, проректором – професора В. Плотникова (проректор КПІ). За наказом КПІ Ч. 141 § 5 за 1922 р. доцента І. Щоголева призначено на посаду декана агрономічного факультету КСГІ з виконанням обов'язків секретаря Правління КПІ [13, арк. 8 зв.]. За науково-організаційну працю при реорганізації КПІ та налагодженні його нормальної роботи І. Щоголів відзначений подякою Правління КПІ. Дорадчим органом при ректорі КСГІ обрано спеціальне бюро, до якого увійшли: заступник ректора, проректор, декан КСГІ І. Щоголів, декан Робфаку і два представники від факультетської комісії – В. Колкунов і В. Устьянцев.

Зрештою, у 1923 р. Київський сільськогосподарський інститут став самостійним навчальним закладом. Після остаточного розмежування КПІ і КСГІ посаду ректора останнього обійняв І. Касяненко (1921–1924), потім його змінив П. Чалий (1924–1926) та Г. Мазуркевич (1926–1930). Упродовж усього цього часу професор І. Щоголів незмінно очолював спочатку агрономічний факультет, а з 1927 р. реформований факультет організації сільського господарства, що розташувався у нових приміщеннях у Голосієво [16, с. 264]. На факультеті до 1929 р. діяли предметні комісії, які виконували навчально-методичну роботу, з 1930 р. їх функції перейшли до кафедр.

Важливо наголосити, що професор І. Щоголів викладав виключно українською мовою лекції з часткової сільськогосподарської ентомології. У цій галузі знань мав практичний досвід з 1905 р. Автор галузевих словників, численних наукових і науково-популярних праць українською, російською і

татарською мовами [1]. Значну увагу вчений зосереджував на ілюстративному матеріалі – створенні плакатів, що сприяли сільським господарям у виборі засобів боротьби зі шкідниками тощо.

Крім науково-організаційної праці, І. Щоголів проводив активну наукову роботу зі студентами в Агрономічному гуртку, який певний час очолював. За його сприяння у переддень 20-річчя Агрономічний гурток видав перший номер свого «Бюлетеню», присвячений визначній події в житті студентства інституту [2].

З'ясовано, що час від часу І. Щоголів виконував обов'язки проректора навчальної частини КСГІ. У 1927 р. за сумісництвом викладав сільськогосподарську ентомологію в Київському інженерно-меліоративному технікумі [3, арк. 1]. У процесі дослідження проблеми привернули увагу матеріали, де зазначається, що І. Щоголів як представник адміністрації інституту входив до складу місцевої розціночно-конфліктної комісії (МРКК) [13, арк. 9] – особливого партійного органу, що розв'язував трудові конфлікти, де з одного боку виступала адміністрація підприємства чи установи, а з іншого – представники професійної організації [12, с. 1403].

Слід зауважити, що з 1926 р. професор І. Щоголів разом із професорами С. Веселовським, В. Колкуновим, М. Кравчуком, В. Устьянцевим входив до складу редакційної колегії видання «Записки Київського Сільсько-Господарського Інституту» [6]. У «Записках» публікувалися статті «... педагогічного персоналу, аспірантів науково-дослідчих кафедр та студентів за ухвалою професорів-керівників або предметових комісій» [5]. Часопис виходив за фінансової підтримки НКО та інститутського спецфонду. І. Щоголів був відповідальним редактором і постійним дописувачем. Видання становить цінне історіографічне джерело для встановлення перебігу діяльності навчального закладу, його ключових осіб та здобутків.

Історичною розвідкою встановлено, що професор І. Щоголів зробив вагомий внесок у розбудову вищої аграрної освіти та науки. Він доклав чималих зусиль до становлення двох потужних навчальних закладів УСРР –

Київського політехнічного інституту та Київського сільськогосподарського інституту. Високий професіоналізм, новаторські підходи, пошуки інноваційних шляхів дозволили розкритися педагогічному талантові прогресивного вченого, який застосував увесь свій досвід різнопланової діяльності – викладацької, адміністративної, науково-організаційної, видавничої, поляризаційної задля підвищення рівня підготовки фахівців сільського господарства.

Список використаних джерел

1. Curriculum vitae Щоголева Іринарха Михайловича. 20/II. 1923 р. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 166. Оп. 12. Спр. 8872. Арк. 5.
2. А. С-ко. Ювілей студентського Агрогуртка. *Вістник Сільсько-Господарської Науки*. 1923. Т. II. Вип. 8–12. Серпень-Грудень. С. 304.
3. Анкетний лист професора II групи (сільськогосподарська ентомологія), декана факультету організації сільського господарства Щоголіва І. М. від 18.II.1927 р. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 12. Спр. 8872. Арк. 1–2.
4. Бобров В. Ф. Три роки революційно-творчої роботи. *Київський політехнічний і Київський сільсько-господарський інституту. XXV років 1898–1923: ювілейний збірник*. К.: Київ-Друк, 1924. С. V–X.
5. Видавництва, газети, журнали. *Уся Київщина на 1928 рік: довідна книга*. Рік видання третій. Київ: Пролетарська правда, 1928. С. 211–212 Режим доступу: http://history.org.ua/LiberUA/VsyaK_1928/VsyaK_1928.pdf
6. Записки Київського Сільсько-Господарського Інституту. Том II. Рік 1927. Київ. Видання Київського С.-Г. Інституту. 1927.
7. Касяненко І. Вища Школа Червоних Агрономів. *Київський політехнічний і Київський сільсько-господарський інституту. XXV років 1898–1923: ювілейний збірник*. К.: Київ-Друк, 1924. С. 214–216.
8. Київський Сільсько-Господарський Інститут. *Вістник Сільсько-Господарської Науки*. 1922. Т. I, вип. 2. С. 89–90.
9. Конашевич С. Забуті імена: Іринарх Щоголів. *Голос Криму*. 2020. Режим доступу: <https://culture.voiccrimea.com.ua/uk/zabuti-imena-irynarkh-shchoholiv/>
10. Кошелівець І. Щоголів Іринарх Михайлович. *Енциклопедія українознавства: Словникова частина: [в 11 т.] / Наукове товариство імені Т. Шевченка; гол. ред. проф., д-р В. Кубійович. – Париж–Нью-Йорк: Молоде життя, 1955–1995. Т. 10. С. 3910–3923.*
11. Общий список студентов, вольнослушательниц и сторонних слушателей Политехнического института Императора Александра II в Киеве на 1911–1912 академический год. Киев: Тип. А. М. Пономарева, 1912. 264 с.
12. Окіншевич Л. Вступ до науки про право і державу – Советська конституція. *Визвольний шлях: сусп.-політ. і наук.-літер. місячник*. Лондон: Укр. видав. спілка, 1990. Річник XLIII. Кн. 11 (512), листоп. С. 1402–1405.

13. Особова справа. Щоголів І. М. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 166. Оп. 12. Спр. 8872. 9 арк.

14. Протокол засідання комісії із забезпечення сільськогосподарських шкіл підручниками при відділі сільськогосподарської освіти Народного Міністерства земельних справ директорії УНР. 25 січня 1919 р. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 1061. Оп. 1. Спр. 367. Арк. 24–24 зв.

15. Щоголів І. Підсумки навчальної праці КСГІ. *Київський політехнічний і Київський сільсько-господарський інституту. XXV років 1898–1923: ювілейний збірник*. Київ: Київ-Друк, 1924. С. 217–218.

16. Щоголів І. Хроніка інститутського життя. *Записки Київського Сільсько-Господарського Інституту*. Рік 1929. Т. IV. Київ. Видання Київського С.-Г. Інституту, 1929. С. 263–266.

References

1. *Curriculum vitae Shchoholeva Irynarkha Mykhailovycha* [Shchogoliv Irynarkh. Curriculum vitae]. *Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchikh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy* [Central State Archive of the Highest Authorities and Administration of Ukraine]. F. 166. Op. 12. Ref. 8872. Apc. 5. [in Ukrainian]

2. A. S-ko. (1923). Yuvilei studentskoho Ahrohurtka [The anniversary of the student's agronomic circle]. *Vistnyk Silsko-Hospodarskoi Nauky – Bulletin of Agricultural Science*. 8–12, 304. [in Ukrainian]

3. *Anketnyi lyst profesora II hrupy (silskohospodarska entomolohiia), dekana fakultetu orhanizatsii silskoho hospodarstva* [Questionnaire of the professor of the II group (agricultural entomology), the dean of the faculty of the organization of agriculture]. *Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchikh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy* [Central State Archive of the Highest Authorities and Administration of Ukraine]. F. 166. Op. 12. Ref. 8872. Apc. 1–2. [in Ukrainian]

4. Bobrov, V. F. (1924). Try roky revoliutsiino-tvorchoi roboty [Three years of revolutionary and creative work]. *Kyivskiy politekhnichnyi i Kyivskiy silsko-hospodarskyi instytutu. XXV rokiv 1898–1923: yuvileinyi zbirnyk – Kyiv Polytechnic and Kyiv Agricultural Institutes. XXV years 1898–1923: anniversary collection*. V–X. [in Ukrainian]

5. (1928). Vydavnytstva, hazety, zhurnaly [Publishers, newspapers, magazines]. *Usia Kyivshchyna na 1928 rik: dovidna knyha – All Kyiv region for 1928: reference book*. 211–212. [in Ukrainian]

6. (1927). Zapysky Kyivskoho Silsko-Hospodarskoho Instytutu [Notes of the Kyiv Agricultural Institute]. II. [in Ukrainian]

7. Kasyanenko, I. (1924). Vyshcha Shkola Chervonykh Ahronomiv [Higher School of Red Agronomists]. *Kyivskiy politekhnichnyi i Kyivskiy silsko-hospodarskyi instytutu. XXV rokiv 1898–1923: yuvileinyi zbirnyk – Kyiv Polytechnic and Kyiv Agricultural Institutes. XXV years 1898–1923: anniversary collection*. 214–216. [in Ukrainian]

8. (1922). Kyivskiy Silsko-Hospodarskyi Instytut [Kyiv Agricultural Institute]. *Vistnyk Silsko-Hospodarskoi Nauky – Bulletin of Agricultural Science*, 2, 89–90. [in Ukrainian]

9. Konashevych, S. (2020). Zabuti imena: Irynarkh Shchoholiv [Forgotten names: Irynarkh Shchogoliv]. *Holos Krymu – The voice of the Crimea*. URL: <https://culture.voicecrimea.com.ua/uk/zabuti-imena-iryarkh-shchoholiv/> [in Ukrainian]

10. Koshelivets, I. (1955–1995). Shchogoliv Irynarkh Mykhailovych [Shchogoliv Irynarkh Mykhailovych]. *Entsyklopediia ukraïnoznavstva – Encyclopedia of Ukrainian Studies: Dictionary part*. Paris–New York. 10, 3910–3923. [in Ukrainian]

11. (1912). Obshchyi spysok studentov, volnoslushatelnyts y storonnykh slushatelei Polytekhnicheskoho ynstytuta Imperatora Aleksandra II v Kyeve na 1911–1912 akademycheskyi hod [General list of students, volunteers and outside listeners of the Polytechnic Institute of Emperor Alexander II in Kiev for the 1911–1912 academic year. 264 [in Russian]

12. Okinshevych, L. (1990). Vstup do nauky pro pravo i derzhavu – Sovietska konstytutsiia [Introduction to the science of law and the state – the Soviet Constitution. Liberation path]. *Vyzvolnyi shliakh – Liberation path*. 11 (512), 1402–1405. [in Ukrainian]

13. Osobova sprava. Shchoholiv I. M. [Personal file. Shchogolyv I.M]. *Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy* [Central State Archive of the Highest Authorities and Administration of Ukraine]. F. 166. Op. 12. Ref. 8872. 9 Arc. [in Ukrainian]

14. (1919). Protokol zasidannia komisii iz zabezpechennia silskohospodarskykh shkil pidruchnykamy pry viddili silskohospodarskoi osvity Narodnoho Ministerstva zemelnykh sprav dyrektorii UNR [Minutes of the meeting of the commission for providing agricultural schools with textbooks at the Department of Agricultural Education of the People's Ministry of Land Affairs of the Directory of the Ukrainian People's Republic]. *Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy* [Central State Archive of the Highest Authorities and Administration of Ukraine]. F. 1061. Op. 1. Ref. 367. Arc. 24 [in Ukrainian]

15. Shchoholyv, I. (1924). Pidsumky navchalnoi pratsi KSHI [The results of educational work of Kyiv Agricultural Institute]. *Kyivskiy politekhnichnyi i Kyivskiy silsko-hospodarskyi instytuty. XXV rokiv 1898–1923: yuvileinyi zbirnyk – Kyiv Polytechnic and Kyiv Agricultural Institutes. XXV years 1898–1923: anniversary collection*. 217–218. [in Ukrainian]

16. Shchoholyv, I. (1929). Khronika instytutskoho zhyttia [Chronicle of institutional life]. *Zapysky Kyivskoho Silsko-Hospodarskoho Instytutu – Notes of the Kyiv Agricultural Institute*. IV, 263–266. [in Ukrainian]

Рецензенти:

Гутник М.В., к.і.н., доцент

Мохінко А.І., к.і.н.

Надійшла до редакції 20.08.2021 р.